

Mentan á framsýning

- Vit eru í ferð við at gera kluffina millum mentan og gerandisdag størri. Fólk flest hava ikki aðrar valmøguleikar enn millum BBC og bingo, tí mentanin er blivin framsýningarlutur í Norðurlandahúsinum, segði Marna Jacobsen í ber-søgnu røðu síni, hon helt í Føroya Fólka-háskúlafelag ólavspkuaftan

Eg fari fyrst av øllum at takka háskúlanum fyri tann heiður, at verða biðin at halda røðu her á staðnum.

Í uppvøkstri mínum eri eg ikki beinleiðis ávirkað av háskúlaandanum, sum eg meti hevur upprunagligu røtur sínar í bóndamentan, í staðin eri eg uppvaksin í fiskimannamhvívi fyri síðan at enda sum bóndakona heima á Sandi. Hendan sameining av fiskimanna og bóndamentan er mitt stóði undir hesari røðu um mentan.

Tann vanligi merkingin av mentunarbúgðum er, at tað er nakað fólk skapa í gerandisdegnum, men hóast hetta er vanlig hugsan, so er týðiligt, at fert tú at spyrja fólk, hvat mentan er, so fara tey at ivast, tí enn visir mentan seg at vera nakað, ið hongur uppi yvir gerandisdegnum, nakað ið er dygdarbetrí og vakrari enn gerandisdagurin.

Hetta, at mentanin hongur uppi yvir gerandisdegnum, kemur ikki bert til sjónar í drotningarvitjunum og øðrum tiltøkum fyri útlandingum, men verður eisini hildið í hevd innan tað vit vanligu kalla føroyska mentunarpallin.

Hesin pallur hevur skift manning, tey gomlu, sum høvdu røtur sínar í eini farnari tíð, eru útskipt við onnur, sum hava sínar røtur í nýggju tíðini.

Hesi illskast júst inn á at mentanin verður gjørd til framsýningarlut, nakað, sum ikki hevur við gerandisdagin hjá føroyingum at gera, og tí er spennandi at kanna, hvat man so hevur at seta í staðin, men hvussu eg so vendi og snari mæ, so dugi eg bert at siggja, at í høvuðsheitum er alt við tað

gamla, mentanin sveimar framvegis uppi yvir høvduinum á okkum.

Vistu eru mangar hugmyndir broyttar, men enn hevur fáur tikið avleiðingar av hugtakinum mentan sum nakað skapandi í gerandisdegnum.

Tað, sum vit hava fingið í staðin er meiri professionalisma — meiri serkunnleiki.

Høvuðsbroytingin innan mentan er, at fyrr var víðurkent at summi vóru finari og meira mentað enn onnur, soleiðis er enn, men afturat hesum letur man eitt sindur av yvirskotinum seyra niður til tey ómentaðu, tey, sum bara hyggja at sjónvarpi, spæla bingo og koyra skit.

Hvat vil tað í roynd og veru siga, at mentan er nakað, sum verður skapað í gerandisdegnum og hvussu samsavar hetta við tann samfelagsbygnað, vit hava og tey ideal hetta samfelag hevur at miða seg eftir?

Í orðinum samfelag liggur ein fatan av, at vit eru felags um eitthvørt. Í orðinum demokratiskt samfelag liggur harafturat tað, at vit ikki bara hava nakað til felags, men at vit standa á jøvnum fœti, øll menniskju hava lika virði, men fara vit afturat hesar frásagnar, so sæst dag og dagliga, at so er ikki. Vit eru eitt fólk, men tað sum sagt verður um at vit mugu hava ein felags identitet, er meiningseyst, tá hesin identitetur vit leita so eftir bert er identiteturin hjá einum parti av fólkinum.

Listin hevur ikki rúm fyri øllum, hetta er ikki nakað nýtt fyribrigdi, men tað, sum er undrunarvert fyri ikki at siga paradoksalt er, at krøvini til list eru blivin alsamt

harðari, leiðin fram til víðurkenning innan føroyska mentunarpallin gerst smali og smali. Tað er munurin millum tey fœgru orðini, tær vœkru myndirnar og so tað, sum í veruleikanum verður gjørt, eg sipi til.

Lat meg taka nokur dømi fyri betur at greiða frá hesum:

Tað fyrsta, ið fellur mær í huga er orðið postmodernisma. Eitt, sum eyðkennir hesa røslu er, at alt er ógreitt ella alt er móguligt. Á sama hátt sum samfelagsgongdin er ógreið/flekjaslig, virðis-metingar skifta alla tíðina, tað, sum er brúkiligt í dag, er óbrúkiligt í morgin og so tann hótta vit hava hangandi uppi yvir okkum um kjarnorkukriggi, AIDS, dalking og annað, alt hetta speglar í postmodernistisku listini, tú kanst ikki spáa um framtíðina longur.

Postmodernisma er eisini í Føroyum, og eitt sum eyðkennir hana í t.d. bókmentum er, at hon er óskiljandi hjá størsta partinum av okkum, hon krevur serkunnleika, men føroyski mentunarpallurin hevur skundað sær við sínari víðurkenning, tey siga, at kanska um 100 ár fara øll at skilja hetta, so vónandi er hetta ein uggi hjá rithøvandanum.

Samstundis er eitt krav til listina, at hon má ikki vera ov persónlig, tí so hevur hon ikki almennan áhuga, her hugsi eg um yrkingar hjá Astrid Jøensen, sum vórðu skildar soleiðis. Hetta er lögdi, tá hugsað verður um, at nær-um øll skilja hennara yrkingar og nærum ongín sær hjá Carl Johan Jensen.

Ein partur av svarinum er kanska tann, at hon er kvinna, sum skapar út frá

Føroyski dansurin er ofta eisini á framsýning

royndum sínum í gerandisdegnum, ein gerandisdagur, sum nógvar aðrar kvinnur kenna seg aftur í, men sum av monnum verður hildið at vera uttan áhuga, men hetta er ikki alt svarið.

Eitt annað móguligt svar er at tað eru summi, ið duga at fóta sær í tí heiminum, sum eitur finmentan, tey kenna spæli-reglarnar, tí tey sjálvi eru við til at gera teir.

Hetta fær meg at hugsa meira um málið. Tað er vanligt at hoyra at vit øll eru líka góðir føroyingar, uttan mun til hvussu vit duga at brúka málið. Hvussu ber tað so til at slíkt, ið ikki verður hildið at lúka krøvini til gott føroyskt mál, verður feiðað av borðinum, er tað ikki tí at onkur ikki dugir málið kortini?

Í felagsskapinum LISA verða krøvini eisini harðari, nú skal listin sensurerast, soleiðis at bert tað all-arbeita fær innivist í hesum felagsskapi. Tað skal ikki nógv hugflokk til at ímynda sær, hvør fer at verða umboðaður har.

Lat so pøblin stuttleika sær við sínum framsýningum á Vestanstevnu og øðrum bygðastevnum, hjá LISU fáa tey ikki innivist. Sjálvt hetta at taka myndir er nú blivið serkunnleiki, tað, sum fyrr kundi vera til miklan stuttleika hjá fólki, skal nú vera list, lat so hini stuttleika sær við sínum barnsligu myndum, tiknar á idiotiskráðum myndatolum.

Eitt, sum eyðkennir borgarliga samfelagið er ein uppbygging í bókum, um vit kalla tað stættir ella klikur ella okkurt triðja, er líkamikið fyri meg júst nú, men tað er vanligt, at hvør roynir at

verja sitt. Hvat hendir tá tað vanliga fólkið roynir at troðka seg inn og taka burtur av teimum rættindum, sum borgarin hevur?

Eg havi tvey skemtilig lokál dømi, ið lýsa ógvuliga væl hvat kann henda:

Sigi eg Kirkjubómúrur — so siga øll — jú hann kann bólkast undir mentan, men sigi eg ferjulega, so rysta øll á høvduinum og siga nei — ferjulegur hava so avgjørt onki við mentan at gera!

Ætlanin var ikki at sannføra áhoyrarar um tað óvutta, men bert vísa á hvat hendi tá mentan og veruleiki brustu saman. Jú, allir mentunarpávar vóru á gosi, tær siglingsleiðir, ið har vórðu skotnar upp sum alternativ, vóru so postmodernistiskar, at ein og hvør við eitt sindur av skili fyri streymviður-skifti risti á høvduinum. Og tað bleiv ikki tala bara til fólkið, nei, málningalistin bleiv eisini tikin í nýtslu í herferðini og tað sjálvt í fjendens leir. Alt fyri at sannføra fólkið um, at hetta var also for gali!

Eitt gott kom tó burtur úr øllum hesum, og tað verður sagt uttan ljótar baktankar: ongantíð er tað blivið kjelað so nógv fyri Kirkjubómúrurum sum nú!

Eitt annað skemtiligt dømi, er okkara heimliga sangarinna, sum fór í hernað móti meira etableraðum listafólki, hon brúkti stutt sagt tey rætti-ndi, sum borgarliga samfelagið hevur givið okkum, nevniliga einkarrætti-ndi til tað, ein hevur skapað. Tann sjónleikur, ið tá var, tað var sum við gullhorninum á sinni »de higer og søger« hóast nú var tað ikki eftir gullhorn-um, men eftir himmal-vegnum.

Nú kann man sjálvandi spyrja, hvat øll hendan uppramsingin av dæmum skal til, er endamálið ein romantiskur bóðskapur um, at alt, sum verður skapað er líka gott, skulu vit nú niðuraftur á tað stóðið, har bókin verður ummæld eftir, um perman er snottulig ella ei?

Nei — tað var ikki ætlanin, men heldur at vísa á, at vit mugu geva okkum far um, at vit eru í ferð við at gera kluffina millum mentan og gerandisdag størri.

Sum er, hava flest fólk ikki aðrar valmøguleikar enn millum BBC og bingo, tí mentanin er blivin framsýningarlutur í Norðurlandahúsinum.

Í hesum tíðum, sum summi kalla postmodernistiska, er tað meira neyðugt enn nakrantíð, ikki at missa sambandið við søguna, tí hon kann meira enn nakað annað siga okkum orsökina til hví skilið er sum tað er. Tað kann sigast við einfaldari myndir náttúruni, at uttan røtur er ongum liv lagað.

Við hesum orðum havi eg hug at venda aftur til háskúlan.

Tað verður mangan spurt, um háskúlin hevur nakað grundarlag í nútíðar samfelagnum. Eg vil halda, at hevur háskúlin havt nakað grundarlag fyrr, so hevur hann tað ikki minni nú, nú m.a. tí at háskúlin ger tvørtur imóti restini. Hann metir fólki soleiðis sum tey eru, ella sum Steinbjørn segði, at hann skal hjálpa næming-unum at skilja, at hann er nakað, kann nakað og eisini hjálpa honum at finna nýggjar síður av sjálvum sær.

Takk fyri og góða ólav-søku.